

Marija Gračaković

KNJIŽEVNI ŽIVOT U CRIKVENICI IZMEĐU DVA SVJETSKA RATA

Društvo sanjara, ljudi “od pera” bilježilo je o njoj i u njoj posebnu kroniku odgovarajući na poticaje radosti ili tuge – ljepotom književne riječi. Možda su članovi toga društva, braneći svoje zanose, bili nošeni mišlju da se u matičnoj sredini za njihov rad slabo mari. Hoćemo li im danas “pomagati” uljepšavanjem opisa zbivanja? Ne, književniku ne treba pomagati, ne treba se nametati tuđoj ljepoti, dovoljno je ne iznevjeriti je, upozoriti na nju čitatelje.

Tko su pisci crikveničkog književnog kruga u razdoblju između dva svjetska rata? Bili su to manje-više književnici koji nisu rođeni u Crikvenici: Nazor, Gervais, Dvorničić..., ali su se u njoj lijepo osjećali jer ih je raširenom modrinom dočekalo zavičajno – more. Kuda god pošli, bili su i ostali ljudi s mora, a u Crikvenici su se osjećali “kod kuće”. A što bismo znali reći o crikveničkom književnom krugu između dva rata da nije bilo njih: Nazora, Gervaisa, Dvorničića, Kostrenčića, Lončarića, Papića...?

VLADIMIR NAZOR (Postire, 30. svibnja 1876. – Zagreb, 19. lipnja 1949.) djelovao je u hrvatskoj književnosti preko pola stoljeća ogledavajući se u svim književnim rodovima i vrstama.

Prošao je mnoge životne postaje na kojima se nije duže zadržavao. Mijenjao je bora-višta, ali je njegov život uvijek ostajao isti: osamljenost, knjige, priroda. Početkom 1920. go-dine postavljen je za ravnatelja Dječjeg doma u Crikvenici s položajem i plaćom gimnazijskog ravnatelja i u njoj će, s jednogodišnjim prekidom, ostati do početka 1931.

Dom je bio utočište napuštenoj i slabunjavoj djeci, a smješten je u zgradi nekadašnjeg pavlinskog samostana, današnjem hotelu “Kaštel”. Susret sa Crikvenicom i morem značio je, kako sam reče, povratak na “rodni Jadran”. Stigao je krajem ožujka 1920. jedne prohladne vjetrovite večeri, a s njim i majka te najstarija sestra Irma. Umorni su sjedili u sobi i slušali šum mora, a ono je “...lupalo u mraku, pod prozorima, valjajući – kao golemim grabljama – gore pa dolje, šljunak po igalu. Dahtalo je snažno i muklo, no u tom nama već znanom glasu nije bilo ništa neprijateljsko.” (Iz naknadno pisanog predgovornog komentara za novo izdanje zbirke “Niza od koralja”, 1930.).

Crikvenički dani Vladimira Nazora, državnog službenika, upravitelja socijalne ustanove za djecu, u znaku su vrlo savjesno obavljanih poslova. U Domu je učinio veliko reforma-torsko djelo: digao je jedan kat, proširio prostorije, uredio park i kupalište i tako s velikim stvaralačkim i umjetničkim poletom iz stare i zapuštene zgrade učinio zavod u kome su djeca pri dodiru s morem zaista mogla doživjeti fizički i duševni preporod.

Mnogi su, danas već pokojni, Crikveničani upamtili visoku pjesnikovu figuru, njegove usamljene, duge šetnje uz vjernog, običnog, nezgrapnog, crno-bijelog psa Šarka koji je uz svoga gospodara prošao mnoge kilometre po morskome žalu, na putu prema Selcu, ulicom koja danas nosi ime Šetalište Vladimira Nazora. Šarku je za vjernost podario besmrtnost u istoimenom romanu.

U Domu je 1920. kao činovnik radio i mladi pjesnik Gustav Krklec. Nazorov dugogodišnji znanac, a kasnije i prijatelj, bio je i Crikveničanin, poznati kipar Zvonko Car. Vjerujući u Zvonkov talent, Nazor mu je nastojao pomoći, a redovito se interesirao za njegovo napredovanje kod tadašnjeg rektora Umjetničke akademije u Zagrebu – Ivana Meštrovića.

U proznim djelima nastalim u Crikvenici, a to su: roman “Šarko”, “Tri pripovijetke iz jednog dječjeg doma”, “Priče iz djetinjstva”, “Priče s ostrva, iz grada i sa planine” dao je Nazor nešto jedinstveno: vlastiti život u obliku potpunih, zaokruženih priča. U tim su knjigama iznesene sve bitne faze u njegovom životnom razvitku: djetinjstvo na rodnom otoku, školovanje u Splitu, boravak u Kastvu, a u njima se iznosi i sav Nazorov pogled na svijet. Roman “Šarko” je na prvi pogled jedan odlomak iz pjesnikova života gledan očima psa, a ustvari je pokušaj da se vlastiti život promotri ne onako kako ga obično gledamo: iz sebe samih, već onako kako se on pričinja motriteljima oko nas. U pojedinim dijelovima “Šarka” iznesen je u detalje Nazorov život i rad u Domu. U prva dva dijela romana mjesto radnje je Crikvenica i u njima čitamo o društvenom životu grada i njegovih stanovnika te o solidarnosti i poštovanju koje su iskazali u povodu smrti njegove majke. Djelo je kombinacija realnosti, fantazije i snova.

U Crikvenici su nastale i četiri knjige pjesama: “Niza od koralja,” “Pjesme o četiri arhanela”, “Deseterci”, “Pjesme o bratu Gavanu i seki Siromaštini”. Nakon majčine smrti 1928. Nazor se sve više povlači u sebe, iza zidina kaštela, ali se i dalje brine o djeci, domu, vrtu, a ne odbija ni posjete književnih prijatelja. Početkom 1931. godine bilježi u svoj dnevnik: “Preselih se opet u Zagreb...”

Štisljiv, povučen, zauzet poslovima u Domu, zauzet književnim stvaralaštvom Nazor se nije previše družio s građanima Crikvenice, ali je rado i često oskudno slobodno vrijeme provodio u razgovoru i šetnji s IVANOM KOSTRENČIĆEM (Crikvenica, 16. studenog 1844. – Crikvenica, 9. ožujka 1924.), književnikom, prvim hrvatskim knjižničarom po zvanju i stručnoj spremi, osnivačem i dugogodišnjim voditeljem Sveučilišne knjižnice u Zagrebu, jednim od najzaslužnijih boraca za prosperitet rodne Crikvenice koji je dao i neprocjenjiv doprinos početnom razvitku njezinoga turizma.

Napustivši vrlo ugledno, perspektivno i dobro plaćeno mjesto knjižničara Dvorske knjižnice u Beču, ovaj je znanstvenik i „čelnik-Hrvat“ iz domoljubnih pobuda, da pomogne hrvatskoj znanosti, došao za knjižničara Sveučilišne knjižnice u Zagrebu, kojoj je bio na čelu u dugom razdoblju od 1875. do 1911. (36 godina).

Otkako je 1911. godine umirovljen, Kostrenčić je do kraja života najčešće boravio u Crikvenici upijajući boje i mirise djetinjstva. Njegovom su unuku Zlatku Kostrenčiću (kasnije sveučilišnom profesoru na Građevinskom fakultetu) naročito bila ostala u sjećanju djedova druženja s Vladimirom Nazorom. Naravno da su njih dvojica u šetnjama i razgovorima mogla imati jednu zajedničku temu – književnost.

Kada je 26. srpnja 1922. u Crikvenicu stigao odvjetnik MATE DVORNIČIĆ (Vrbnik 23. travnja 1886. – Vrbnik, 26. siječnja 1961.), krug crikveničkih ljudi „od pera“ pojačao se za vrijednog člana, čovjeka bogatog životnog i spisateljskog iskustva. Crikvenicu je izabrao za svoju dužu životnu postaju jer je blagost podneblja odgovarala njegovoj slabosti pluća, ali i iz zaljubljenosti u Primorje, Boduliju, Kiriju, naše ljude, more, masline i stijene, te iz potrebe da bude bliže rodnome Vrbniku, koji mu je ishodište i zadnje počivalište. Između njegovih 75 godina smjestio se pozornosti vrijedan životopis duhom bogatog, bistrog, postojanog pronicljivog, nadarenog, blagog čovjeka koji je bio otvoren i povjerljiv prema onima koje je volio.

Gimnaziju s maturom završio je u Sušaku. Dvije godine studira bogosloviju u Zadru, a pravo studira u Zagrebu, Grazu, Pragu, Berlinu i Lavovu gdje okončava studij i polaže državne ispite. Bio je pristav kod Sudbenog stola u Zagrebu gdje stječe i doktorat prava. Položivši odvjetnički ispit, dolazi 1922. u Crikvenicu gdje otvara odvjetnički ured.

Bio je to uvod u njegovih dvadeset pet plodnih i bogatih crikveničkih godina. Izvanredno obrazovan, ne zadovoljava se samo odvjetničkim radom. Njegovi su interesi iznad zanimanja prosječnog intelektualca. Poznao je latinski, njemački, češki, ruski i talijanski jezik, zanimao se za pučke običaje, povijest, kulturnu povijest Hrvatskog primorja, posebno otoka Krka, filozofiju, toponomastiku, mitologiju, narodni život... Bavio se prevodilačkim radom.

Neumorno se bavi književnim stvaralaštvom, što je započeo još kao student bogoslovije u Zadru. Piše pjesme, crtice, novele, članke, književne prikaze na književnome standardu i čakavskom narječju. Zdušno podržava crikveničke književne stvaraoce pa je tako u sušačkom dnevniku „Naša sloga“ objavio prikaz knjige pjesama Drage Gervaisa „Čakavski stihovi“, objavljene u Crikvenici, navodeći da „mladi pjesnik nenametljivo odaje osebnju mekoću svoje duše“. „I baš radi toga, jer je ta mala zbirka prožeta čuvstvom i kao prvenačko djelo daje dokaz o nesumnjivom talentu mladog pjesnika mora se ta zbirka toplo preporučiti za nabavu. „Čakavski stihovi“ dobivaju se kod autora u Crikvenici.“ (M. D., Naša sloga, Sušak, 1929., str. 4). Također je napisao predgovor knjizi Ivana Lončarića-Papića „Pačuharije“, Crikvenica 1933.

Godine 1926. Dvorničić je pokrenuo izdavanje nezavisnog, izvanstranačkog tjednika za proširenje kulturnih, privrednih i gospodarskih prilika gornjeg Jadrana i Primorja – „Čas“. Pjesme, crtice i članke također je objavljivao u crikveničkim listovima: „Kupališni vjesnik“, „Vinodolski pokret“ i „Slavenski Jadran“. Služio se pseudonimima Ivan Cerović, Borislav Istrijski te dr. Mate Šantić.

U Crikvenici je 1933., u vlastitoj nakladi izdao knjigu crtica, pjesama i feljtona „Lišće moga granja“. U njoj je ostvario ideju da opiše male ljude, običan svijet među kojim je odrastao i živio. Odličnim zapažanjem i s mnogo dobrote opisuje ponekad tragične, ponekad čudnovate, nesvakidašnje zgode naših ljudi iz Crikvenice, Selca, Drivenika, Bribira, Svete Jelene... Bol, potrebu za ljubavlju, rješenje životnih problema autor ovdje ne traži u filozofiji i znanosti koje su mu bliske, već u životu samom.

Godine 1946. objavio je u Rijeci studiju „Sphynx Adriatica“ (Jadranska sfiga) pod pseudonimom dr. Mate Šantić. To je studija iz prehistorijske toponomastike s izvornim razmišljanjima o povijesnim činjenicama i dolasku Hrvata. Ona iskazuje silnu intelektualnu snagu i svestranost autora.

Značajka ovoga književnika je da je u njemu razvijen intelektualni i emocionalni život obdaren snagom fantazije, da nam uspijeva dočarati sliku svijeta kako ju je sam vidio, probijajući se uglavnom sam, koristeći izvanredan dar zapažanja, toplo suosjećanje, jer u njegovom djelu, kada piše o prezrenima i odbačenima, nema ni trunke poruge. On zabrinuto bdije nad njima.

1. kolovoza 1928. u Crikvenicu kao mladi advokatski pripravnik stiže pjesnik DRAGO GERVAIS (Opatija, 18. travnja 1904. – Sežana, 1. srpnja 1957.)

Svijet je ugledao pod Učkom, u Opatiji. Talijanska okupacija 1918. grubo je razorila dom Gervaisovih pa obitelj u općem valu istarske emigracije seli u Bakar. Drago završava gimnaziju u Sušaku, a studij prava u Zagrebu. Prvo mjesto službovanja mladog advokatskog pripravnika je Crikvenica u kojoj je 11 mjeseci i 19 dana radio kao advokatski pripravnik kod dr. Ive Orlića, advokata. U Crikvenici je 1929. u vlastitoj nakladi tiskao svoju prvu zbirku pjesama „Čakavski stihovi”. Prema Gervaisovom osobnom iskazu u književnost ga je uveo Vladimir Nazor i on je svoje crikveničko poznanstvo s njim smatrao dragocjenim. O tome je pisao u „Riječkom listu” od 21.6.1950. „Crikvenica 1929. Vladimir Nazor je direktor dječjeg doma, ja advokatski pripravnik i još uvijek neštampani „nadobudni” pjesnik. Ostajem u Crikvenici nekih osam mjeseci i gotovo sam svakog dana s Nazorom. (...) šalio se rijetko, ozbiljan i šutljiv nije volio jeftine viceve kakvima smo mi ostali nastojali da razbijemo dosadu crikveničkih zimskih dana.”

Gervais se odvažio dati šuljivom i ozbiljnom Nazoru pjesme na prosudbu. O tome u navedenom članku piše: „Ponosan sam što me je Vladimir Nazor uveo u književnost. Imao sam gotovu zbirku čakavskih stihova, predao sam mu je sa svim neizostavnim uvijanjima i ispričavanjima, opravdanjima i komentarima koje kod tako važnog akta upotrebljavaju svi ili većina književnih početnika i zamolio ga da je pročita. Prolazili su dani, naše sjedeljke se u kavani nastavljaju u istim razgovorima i istom tonu – kao da se nije u međuvremenu ništa dogodilo. On govori o svemu i svačemu, samo ne o stihovima koji su kod njega. Samo me ponekad pogleda, onako iskosa i – smiješi se onim svojim dobroćudno-podrugljivim smiješkom čovjeka koji zna ono što drugi ne znaju i čuje glasove koje drugi ne čuju. Konačno mi je rekao da je pročitao pjesme, da „nisu loše” i da ih mogu dati tiskati”.

„Dignuo sam“, prisjeća se Gervais, „u banci zajam od Din 3.000, stampao pjesme, a zajam vraćao još kao oženjen čovjek“.

Ova skromna zbirka sadrži manje od 30 pjesama podijeljenih u tri ciklusa: Rožice, Pelini, Istarske materi. Neki slagar u crikveničkoj tiskari Pinter i drug pedantno je složio naslovnicu na skromnom uvezu. Ovom je zbirkom Gervais stekao glas priznatog pjesnika ne samo u svojoj čakavskoj sredini, već i izvan čakavskog jezičnog kruga gdje je privukla pozornost duhovitim skicama originalnih primorskih ljudi, vedrim štimunzima, obiljem humora. A bio je već onda na glasu kao izvanredno prisran i komunikativan čovjek, jednostavan poput njegovih likova što osluškuju more i puše lule. Sve je u ovoj poeziji domaće, jednostavno, a uvijek negdje na granici između smijeha i suza. Gervais je u poeziju ušao crikveničkom zbirkom „Čakavski stihovi” i u njoj se zadržao do danas. Izvanredna ljepota jezika, plemenitost njegove istinske narodske duše, obilje prpošnoga humora, duhovite skice originalnih primorskih ljudi čine da ova poezija živi i na književnoj razini i „u narodu“, a vrlo je važno da joj je Crikvenica

„udahnula dušu“, jer se u njoj dogodio onaj važan susret s Vladimirom Nazorom pri kojemu je, kako kaže Gervais, „veliki pjesnik pružio mladom početniku dobrotu i razumijevanje, onda kada su mi i ta pomoć i ta podrška bili najpotrebniji“.

Prema zapisu IVANA LONČARIĆA PAPIĆA (Selce, 20. listopada 1870. – Selce, 1. veljače 1964.), kroničara rodnog Selca, književnika, slikara, zvjezdoznanca, etnologa, arheologa, jednog od osnivača i „prvog čovjeka“ Pučke knjižnice „u Selcih“, njega je Mate Dvorničić nagovorio da tiska knjigu „Paćuharije“, a po njegovim riječima sam je odnio i rukopis u Tiskaru D. Kneza u Crikvenici, napisavši prethodno predgovor, a „Knez je prišao po pićipići“.

Selčanin Ivan Lončarić Papić bio je izuzetna i nesvakidašnja stvaralačka ličnost. Potječe iz imućnije trgovačke i pomorsko-vlasničke obitelji. Ipak, po završetku pučke škole u Selcu nije nastavio školovanje. Kratko se vrijeme bavio trgovačkim poslom, a potom „preuzeo poslove ugovornog poštanskog ureda u Selcu“ („Malomištanski poštar!“).

U zrelih je godina privatno položio sve razrede građanske škole. Izuzetan je i po tome što je kao samouk stjecao raznolika znanja koja je širio među sumještane. Mnogo je čitao.

Između tridesetak Papićevih rukopisnih „knjiga i teka“ samo se jedna nevelika knjiga, naslovljena „Paćuharije“ (sitni poslovi), našla između pravih korica. Knjiga je objavljena u vlastitoj nakladi u izdanju Vinodolske tiskare D. Kneza u Crikvenici 1933. U pogovoru knjige (str. 77) autor ju je ispratio blagoslovom: „(...) Predajem je u tuje ruke i pozdravljan sih onih ki ju budu čitali. (...) Ja san je pisal va najlipše vrime moga života, živuć na seli Selcih –mojen rodnon mesti, med dobrin Vinodolskin pukon. More, tišina... bonaca... goli krš, sunce i život pripovidali su mi ove crtice...“

Na 80 stranica u 40 crtica Papić motri život i događaje slažući „va našen čakafskon govori“ anegdotske crtice iz selačkog narodnog života, daje pečat svoje duše, umnost i vedrinu. Ovdje je riječ o malim ljudima koji su hrabro vodili borbu sa životnim olujama, ali su znali sačuvati radost i smijeh.

Mate Dvorničić navodi u svome predgovoru (str. 6) da knjiga „izlazi na javu iza što je njezin autor, kojemu su sada 62 godine, duge godine prisluškivao narodnu dušu, zavirivao u njezine tajne, učio se od nje kako treba pisati, a našao u njoj ono o čemu treba pisati.“

Papić nije živio u buci velegrada, nije putovao svijetom, nije pohađao visoke škole i fakultete. U tišini rodnog Selca, u društvu s knjigom, u krugu ribara, težaka, mornara, obrtnika, domaćih žena i nonica stekao je veliko znanje. Postao je samouki književnik, slikar, povjesničar, kroničar, astronom, počasni dopisnik i povjerenik Arheološkog muzeja u Zagrebu, proučavatelj narodnog života i duha. Osjećaj poštovanja i ljubavi prema svome kraju i ljudima vodio je svaki potez njegove djelatnosti.

* * *

Tako je crikvenički književni krug između dva svjetska rata razvio bogatu književnu i nakladničku djelatnost. Nazor je u svom crikveničkom desetljeću objavio četiri knjige poezije i četiri knjige proze opisujući, naročito u proznim djelima, vlastiti život, prilike u gradu Crikvenici, život u Domu. On je Gervaisa uveo u književnost, a Crikvenica ga je učinila pjesnikom. Mate Dvorničić je i prije dolaska u Crikvenicu imao književničkoga iskustva, a u njoj je, uz odvjetnički posao, i kruhoboračku bitku za mnogobrojnu obitelj, intenzivno književno stvarao,

bavio se kritičarskim radom, pisao o svojim prijateljima iz crikveniškoga književnoga kruga, prijateljevao sa šutljivim Nazorom, obrazovanim i druželjubivim Crikveničanima. Prijatelj mu je bio i Zvonko Car, “đak Frangeša i Meštrovića”.

Crikvenička tiskara Pinter i drug, kasnije Vinodolska tiskara D. Kneza opremljena je za tiskanje knjiga i novina, pa su kroz nekoliko godina u njoj tiskani Gervaisovi “Čakavski stihovi”, Papićeve “Paćuharije”, Dvorničićevo “Lišće moga granja”, te novine-tjednici: “Čas”, “Kupališni vjesnik”, “Vinodolski pokret”, “Slavenski Jadran”.

Gotovo nam je to teško i povjerovati pa sve djeluje na nas toplo, domaće te smo nekako manje gordi na sebe danas, a zahvalniji onima koji su već odavno sjene.

SAŽETAK

U Crikvenici se između dva svjetska rata razvila živa i bogata književna i naknadnička djelatnost zahvaljujući činjenici što su u njoj duže ili kraće djelovali priznati hrvatski književnici i društveni djelatnici, kao Vladimir Nazor, koji je u svom desetogodišnjem crikveničkom razdoblju objavio četiri knjige proze i četiri knjige poezije, od kojih se roman “Šarko” i “Tri pripovjetke iz jednog đakčkog doma” odnose na društveni i njegov osobni život u Crikvenici. Istovremeno umirovljeničke godine ovdje provodi Ivan Kostrenčić, knjižničar Dvorske knjižnice u Beču, osnivač Sveučilišne knjižnice u Zagrebu, hrvatski čakavski pjesnik Drago Gervais te dvojica književnika lokalnog značaja – Mate Dvorničić i Ivan Lončarić Papić, nezaobilazni u očuvanju primorskog čakavskog identiteta. Njihova književna i prijateljska povezanost urodila je pozitivnim književnim i kulturnim učincima. Veliku ulogu u nakladničkoj djelatnosti ima Vinodolska tiskara Danijela Kneza osposobljena za tiskanje knjiga i lokalnih tjednih novina. Ovakav se književni i nakladnički život u Crikvenici nije ponovio.

Ključne riječi

Književnici, Nazor, Gervais, Dvorničić, Kostrenčić, Papić, Vinodolska tiskara

LITERATURA:

1. Antić, Vinko: Drago Gervais, Riječka revija, 1957., br.4, str. 124
2. Dvorničić, Mate: Čakavski stihovi, Naša sloga, Sušak, 28.VI.1929., str. 4
3. Dvorničić, Mate: Lišće moga granja, Tisak Vinodolske tiskare D. Kneza, Crikvenica, 1933.
4. Mihovilović, Ive,: Motiv Gervaisove i naše melankolije, Riječka revija, 1957., br. 4, str. 116
5. Nazor, Vladimir: Tri pripovjetke iz jednog đakčkog doma, Knjižara Z. i V. Vasića, Zagreb, 1929.
6. Nazor, Vladimir: Šarko, Knjižara Z. i V. Vasića, Zagreb, 1930.
7. Nazor, Vladimir: Sveti lug, Arion, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1975.
8. Novi list, 24. i 25. svibnja 1976.
9. Papić Lončarić, Ivan: Paćuharije, Vinodolska tiskara D. Kneza, Crikvenica, 1933.
10. Prosvjeta, br. 7/1911., str.230, 231

Bilješka o autorici

Marija Gračaković, Crikvenica, profesor hrvatskog i njemačkog jezika, Srednja škola Crikvenica